

УДК 911.3.30 (477/47)

Барановський Микола Олександрович
доктор географічних наук, професор,

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна
E-mail: Brnm@ukr.net

Барановська Ольга Віталіївна,
кандидат географічних наук, доцент,

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна
E-mail: Olia_Bar@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕРЕЖІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою статті є розкриття особливостей оптимізації просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області в умовах сталої депопуляції населення, зміни підходів до фінансування освітніх установ і реалізації завдань адміністративно-територіальної реформи.

Методика. Методичні основи дослідження включали використання системного підходу, статистичного, картографічного та порівняльно-географічного методів.

Результати. Виявлені та охарактеризовані особливості удосконалення структури та територіальної організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області, доведена доцільність оптимізації мережі освітніх установ регіону з метою забезпечення рівного доступу сільського населення до якісної освіти.

Наукова новизна полягає у визначенні особливостей удосконалення структури та просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області як регіону із складною демографічною ситуацією та значною часткою малокомплектних шкіл.

Практична значущість дослідження полягає у використанні його результатів управлінням освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації для розробки конкретних пропозицій з удосконалення мережі загальноосвітніх навчальних закладів регіону

Ключові слова: освітній комплекс, просторова організація, освітня мережа регіону, опорні школи, Чернігівська область.

УДК 911.3.30 (477/47)

Барановский Николай Александрович,
доктор географических наук, профессор

Нежинский государственный
университет имени Николая Гоголя,
г. Нежин, Украина
E-mail: Brnm@ukr.net

Барановская Ольга Витальевна
кандидат географических наук, доцент

Нежинский государственный
университет имени Николая Гоголя, г.
Нежин, Украина
E-mail: Olia_Bar@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТРУКТУРЫ И ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СЕТИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Целью статьи является раскрытие особенностей оптимизации пространственной организации сети общеобразовательных учебных заведений Черниговской области в условиях стабильной депопуляции населения, изменения подходов к финансированию образовательных учреждений и реализации задач административно-территориальной реформы.

Методика. Методические основы исследования включали использование системного подхода, статистического, картографического и сравнительно-географического методов.

Результаты. Выявлены и охарактеризованы особенности усовершенствования структуры и территориальной организации сети общеобразовательных учебных заведений Черниговской области, доведена целесообразность оптимизации образовательных учреждений региона с целью обеспечения равного доступа сельского населения к качественному образованию.

Научная новизна состоит в установлении особенностей усовершенствования структуры и пространственной организации сети общеобразовательных учебных заведений Черниговской области как региона со сложной демографической ситуацией и значительной долей малокомплектных школ.

Практическая значимость исследования заключается в использовании его результатов управлением образования и науки Черниговской областной администрации для разработки конкретных предложений по усовершенствованию сети общеобразовательных учебных заведений региона.

Ключевые слова: образовательный комплекс, пространственная организация, образовательная сеть региона, опорные школы, Черниговская область.

УДК 911.3.30 (477/47)

Baranovskiy Mykola Oleksandrovich,
doctor of sciences (geography), professor

Nizhin Gogol State University, Nizhin,
Ukraine
E-mail: Brnm@ukr.net

Baranovska Olga Vitaliyivna,
candidate of sciences (geography),

Nizhin Gogol State University, Nizhin,
Ukraine
E-mail: Olia_Bar@ukr.net

PECULIARITIES OF STRUCTURE AND SPATIAL ORGANIZATION IMPROVEMENT OF GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS NETWORK IN CHERNIHIV REGION

Objective. The objective of the article is to describe the peculiarities of the spatial organization optimization of the general education institutions network of Chernihiv region under the conditions of constant depopulation, changes in approaches to financing the education establishments and to fulfilling the tasks of the administrative and territorial reform.

Method. The methodical base of the research includes the use of the systematic approach, statistical, cartographic, and comparative geographic methods.

Results. The author discovers and characterizes the peculiarities of improving the structure and the territorial organization of the general education institutions network in Chernihiv region, proves the necessity to optimize the region's education establishments network in order to ensure an equal access of rural people to quality education.

The scientific novelty lies in defining the peculiarities of improving the structure and the spatial organization of the general education institutions network of Chernihiv region as the area with the complicated demographic situation and significant part of ungraded schools.

The practical value of the research lies in using its results by the department of education and science of the Chernihiv regional state administration for development of the specific proposals to improve the general education institutions network of the region.

Key words: education complex, spatial organization, region's education network, hub schools, Chernihiv region.

Постановка проблеми. Система освіти як держави загалом, так і окремих її регіонів потребує реформування. На рівні управлінців, політиків і громадськості обговорюються здебільшого загальні питання доцільності та шляхів реформування системи освіти, зміни підходів до організації навчального процесу тощо. З-поміж багатьох проблем системи освіти особливе місце посідає питання удосконалення просторової організації освітніх установ, якому, зазвичай, приділяється значно менше уваги. Здебільшого аналізом цих аспектів розвитку освітнього комплексу окремих територій опікуються або представники суспільної географії, або управлінці-практики, які несуть відповідальність за організацію навчання школярів на підконтрольних їм територіях. В останні роки інтерес до зазначеної проблематики зріс, що зумовлено змінами фінансування загальноосвітніх навчальних закладів, організацією базових шкіл, адмінреформою тощо. Особливої гостроти питання оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів набувають у тих регіонах, які характеризуються не лише негативними трендами економічного розвитку, а й, насамперед, складною демографічною ситуацією, низькою заселеністю території та знелюдненістю поселенської мережі. До таких територій належить Чернігівська область, яка обрана у даному дослідженні полігоном для наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням територіальної організації системи освіти представники суспільної географії почали займатися ще у середині 60-х років ХХ ст. Саме тоді були розроблені перші методичні підходи та конкретні методики дослідження просторової організації освітніх закладів. У пострадянський період інтерес до зазначеної проблематики зріс лише на початку 2000-х років, коли через ускладнення демографічної ситуації гостро постали питання малокомплектності шкіл і браку фінансових ресурсів на утримання навчальних установ. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку системи освіти відображені у наукових працях В. Куценко, Л. Немець, В. Стецького, Т. Мельниченко, О. Корнус. Дослідження освітніх комплексів окремих регіонів були здійснені П. Вірченком [3] (Харківська область), В. Панкратьєвою [7] (Луганська область), Н. Горожанкіною [4] (Дніпропетровська область), Н. Флінтою [8] (Тернопільська область), О. Заячук [6] (Чернівецька область). Отримані в їхніх роботах результати безперечно є важливими для розуміння сутності проблеми реформування регіональних освітніх комплексів і розробки пропозицій із удосконалення просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів. Водночас вони не є універсальними, адже суспільно-географічне середовище функціонування навчальних закладів, наприклад, Чернігівської та Чернівецької областей, будуть кардинально відрізнятися між собою. Більше того, в усіх зазначених

роботах, окрім дослідження О. Заячук, мало уваги приділено питанням оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, тобто тим аспектам, які є вкрай актуальними на сучасному етапі розвитку України. Щодо Чернігівської області, то окремі питання діяльності освітнього комплексу цього регіону, зокрема аналіз галузевої структури, просторово-часова динаміка освітніх закладів, дискусійні питання формування освітніх округів, розкриті у роботах М. Барановського, О. Рябокони [2], О. Афоніної [1] та А. Заліського [6].

Методика роботи. Загальний алгоритм дослідження включає кілька логічно взаємопов'язаних етапів, на кожному з яких доцільним є використання різних методичних підходів. На стадії осмислення сутності проблеми, формулювання цілей і завдань дослідження, визначення особливостей реформування освітнього комплексу регіону використовувався системний підхід, на стадії безпосереднього аналізу динаміки та структури освітніх установ – статистичний, картографічний і порівняльно-географічний методи, на стадії конструктивних пропозицій із оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області – аналітичний і прогностичний методи. Інформаційну базу дослідження склали дані управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації та Головного управління статистики у Чернігівській області.

Формулювання цілей статті. Головною метою роботи є розкриття особливостей удосконалення просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області в умовах сталої депопуляції населення, зміни підходів до фінансування освітніх установ і реалізації завдань адміністративно-територіальної реформи.

Виклад основного матеріалу. Реформування освітньої мережі проводиться в усіх регіонах України, але Чернігівщина має свої особливості у цьому процесі. Вони визначаються загальною динамікою чисельності населення, кількістю дітей шкільного віку та людністю сільських поселень регіону. Основу її мережі складають загальноосвітні навчальні заклади, проблеми оптимізації яких і викликають найбільший суспільний резонанс, оскільки зачіпають інтереси широкого прошарку населення регіону. У 2015/16 н. р. у Чернігівській області нараховувалося 590 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчалося близько 92 тис. дітей. Динаміка освітніх установ є негативною упродовж багатьох років. Порівняно з 1995/96 н. р. кількість лише загальноосвітніх навчальних закладів скоротилася на майже 34 %. На жаль, процес скорочення мережі загальноосвітніх навчальних закладів триватиме і далі, що визначається низкою причин сучасного розвитку Чернігівської області. По-перше, Чернігівщина вирізняється найскладнішою в Україні демографічною ситуацією, що зумовлює зменшення контингенту школярів. За 1995-2015 рр. кількість учнів в області зменшилася майже удвічі – з 177 до 92 тис. осіб. По-друге, від'ємні значення природного приросту населення, негативне сальдо міграції спричиняють знелюднення

сільських поселень. Частка дуже малих сіл (до 50 мешканців) у Чернігівській області складає майже 34 %. В окремих районах регіону (Семенівський, Корюківський) такі села складають половину поселенської мережі. По-третє, вищі темпи скорочення контингенту школярів, порівняно з темпами закриття шкіл, призводять до зростання частки малокомплектних навчальних закладів. Так, упродовж 1990-2015 рр. кількість перших зменшилася на 31 %, других – на 44,5 % (рис. 1, 2). Теж стосується і педагогічних працівників. Сумарно це породжує таку проблему як малокомплектність шкіл (менше 40 учнів). Якщо у 1990 р. пересічна кількість дітей у школі становила 195 осіб, то у 2015 р. – 148 осіб. У таких районах як Ніжинський, Сосницький, Срібнянський, Талалаївський цей показник становить менше 90 осіб. Через швидкі темпи скорочення кількості школярів частка малокомплектних шкіл в області досягла 67 % [5], тоді як пересічний для країни показник – лише 27 %. Практично паритетне скорочення кількості шкіл і школярів мало місце лише у Корюківському та Ріпкинському районах Чернігівської області, що зумовлено як високими темпами знелюднення поселенської мережі у них, так і рішучістю очільників управління освіти цих територій.

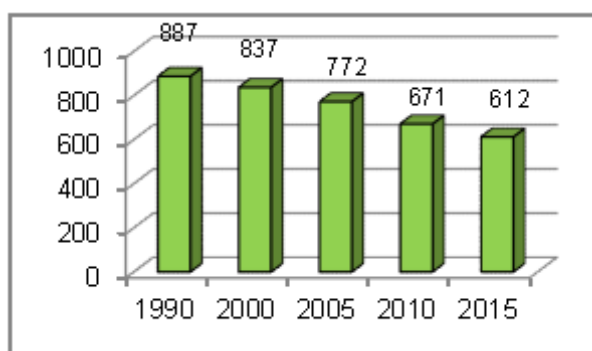

Рис. 1. Динаміка загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області, од.

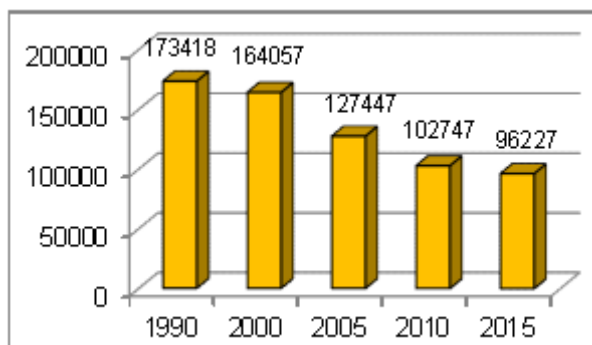

Рис. 2. Динаміка чисельності школярів у Чернігівській області, осіб

До демографічних і розселенських проблем, які вагомо впливають на освітній комплекс регіону, його просторову організацію, в останні роки додалися ризики, пов'язані зі змінами у нормах фінансування навчальних закладів та в розміщенні їхньої мережі. Йдеться про затверджені КМ

України Постанову “Деякі питання регулювання міжбюджетних відносин” (№15 від 18 січня 2016 р.) та Положення “Про освітній округ” (Постанова №79 від 20 січня 2016 р.).

Відповідно до норм першого документа, з вересня 2016 р. держава припинила фінансувати за рахунок освітніх субвенцій загальноосвітні навчальні заклади (крім початкових шкіл), у яких налічується менше 25 школярів. Окрім цього, до кінця 2016 р. продовжують діяти норми фінансування освітніх послуг у розрахунку на одного учня у розмірі 9200 грн. Зважаючи на високу частку малокомплектних шкіл у Чернігівській області, втілення у життя вищезазначених нормативів зумовило закриття на початок 2016/2017 н.р. відразу 60 шкіл, які розміщуються у різних районах регіону. Це суттєво загостило проблему доставки школярів до освітніх закладів, викликало збурення у середовищі сільських мешканців.

Проблемним залишається і питання фінансування тих навчальних закладів, які продовжують свою діяльність, але мають незначну кількість учнів. Результати аналізу діяльності загальноосвітніх навчальних закладів Корюківського району Чернігівської області свідчать про те, що визначеним нормам фінансування одного учня відповідають лише дві школи – Корюківська та Холминська (табл. 1). Водночас у значній частині шкіл, у т. ч. I-III рівнів, витрати на утримання одного учня складають 16-19 тис. грн. Очевидним є той факт, що чим менше дітей у школі, тим більшими є витрати на утримання одного школяра. Підтвердженням цього є коефіцієнт кореляції між цими показниками. Його величина для Корюківського району становить $r=-0,789$. Залежність одного показника від іншого становить 62 %. Доцільність створення у сільській місцевості освітніх округів обговорюється у середовищі експертів ще з середини 2000-х років. Законодавчо механізми формування опорних шкіл та освітніх округів були затверджені відповідною постановою КМ України (2010 р.).

Табл. 1.

Кількість учнів і фінансові витрати на їхнє утримання у розрізі освітніх округів Корюківського району, 2014 р.

<i>Освітній округ</i>	<i>Назва школи</i>	<i>Кількість учнів, осіб</i>	<i>Витрати на утримання одного учня, грн.</i>
Корюківський	Корюківська №1	741	6965
	Савинська I-III	85	15263
	Олександрівська I-III	75	16889
Холминський	Холминська	307	8899
	Козилівська I-III	163	9212
	Жуклянська I-II	31	16710
	Рибинська I-II	51	16525
	Сядринська I-III	81	18401
Перелюбський	Перелюбська I-III	71	18341
	Прибинська I-II	58	13763
	Біл. Слобідська I-II	47	16915
Наумівський	Наумівська I-III	143	13589
	Охрамієвицька I-III	44	19618

Складено за даними управління освіти Корюківського району

Управлінням освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації було розроблено регіональний план оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів на 2009-2012 рр., згідно якого в області передбачалося створити 111 опорних шкіл і таку ж кількість освітніх округів. У цьому плані відсутні чітко визначені кількісні критерії числа учнів в опорних школах. Відтак до їхнього переліку потрапили і ті загальноосвітні навчальні заклади, де нараховується 100 учнів, і ті, де кількість школярів перевищує 300 осіб. Мережа цих опорних шкіл тісно корелювала з людністю сільських поселень та площею адміністративних районів. Найбільшу кількість опорних шкіл та освітніх округів було створено у Чернігівському районі (вісім), найменше – у Варвинському, Срібнянському і Талалаївському (по три).

У новій редакції положення “Про освітній округ” (2016 р.) зазначено, що опорний заклад (школа) має нараховувати не менше 360 учнів. Для Чернігівської області зі значною часткою малолюдних поселень і малокомплектних шкіл така критеріальна межа є зависокою. Фактично це може призвести до того, що у кількох районах буде створено лише одну опорну школу, що суттєво загострить проблему доставки до неї школярів. Особливо несприятлива ситуація може скластися у північних (Новгород-Сіверському, Ріпкинському, Семенівському) районах області, де радіус доступності однієї школи уже тепер становить понад 20 км. Наразі через брак фінансових ресурсів у 2016/2017 н.р. у Чернігівській області планується створення лише однієї опорної школи.

Нового імпульсу щодо реформування мережі загальноосвітніх навчальних закладів у Чернігівській області надала адміністративно-територіальна реформа. Тепер питання про збереження чи закриття шкіл переходить до компетенції місцевих громад, хоча фінансування забезпечує держава шляхом надання освітніх субвенцій. Уже зараз чітко простежується невідповідність між кількістю базових шкіл, освітніх округів і територіальних громад. Було б логічним, якби кожна новостворена територіальна громада мала свою базову школу. Проте і тут виникають нормативно-правові колізії. Відповідно до нового положення “Про освітній округ”, опорний заклад повинен мати не менше 360 учнів, а в методиці формування самодостатніх територіальних громад нормативна вимога до освітніх установ становить 250 учнів. Окрім цього, деякі територіальні громади будуть створені на основі сільських рад сусідніх районів, що також вимагатиме певного узгодження дій їхніх адміністрацій.

Реформування потребує і структура загальноосвітніх навчальних закладів. У 90-х роках ХХ ст. у Чернігівській області було необґрунтовано збільшено кількість шкіл І-ІІІ ступенів. Очевидно, що у процесі оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів постане питання про доцільність їхнього існування. Значна частина таких шкіл, особливо тих, у яких навчається менше 50 учнів, буде переведена у ранг загальноосвітніх закладів І-ІІ ступенів. Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів загострить також проблему працевлаштування учителів.

Сподівання на те, що у більшості малокомплектних шкіл працюють здебільшого педагоги пенсійного віку, не завжди справджуються. Наприклад у Корюківському районі, де закриття шкіл стало звичним явищем, частка учителів пенсійного віку становить лише 3 %. Натомість 2/3 педагогічних кадрів у цьому районі – це особи віком до 50 років. У разі створення опорних закладів нового типу вочевидь постане питання про доставку до шкіл не лише учнів, а й учителів.

Немає сумнівів у тому, що мережа загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області потребує оптимізації. Це вкрай актуальне завдання, яке передбачає пошук складного компромісу між необхідністю забезпечити надання якісних освітніх послуг сільським мешканцям і скороченням мережі шкіл, кількості учителів відповідно до фінансових можливостей держави та завдань адміністративно-територіальної реформи. Для Чернігівської області питання реформування мережі загальноосвітніх навчальних закладів є не просто типовою галузевою проблемою, а проблемою фактичного виживання сільських територій і населених пунктів цього депресивного регіону.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз особливостей удосконалення структури та просторової організації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Формування та розвиток мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області відбувається під впливом різних чинників, головними з-поміж яких є демографічний, розселенський та соціально-економічний.

2. Удосконалення просторової організації загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області має свої, притаманні головно лише їй, особливості. Регіон вирізняється сталим скороченням мережі освітніх установ, що зумовлено демографічними процесами, зменшенням кількості дітей шкільного віку та зростанням частки малолюдних сільських поселень. Невідповідність між темпами скорочення кількості освітніх закладів і кількістю школярів в останні роки зумовила зростання частки малокомплектних шкіл, у яких важко забезпечити надання якісних освітніх послуг.

3. Формування мережі базових шкіл та освітніх округів ведеться у Чернігівській області із середини 2000-х років. Усього в регіоні планувалося створити 111 опорних шкіл. Нині їхня мережа потребує перегляду відповідно до норм нещодавно прийнятих законодавчих актів, зокрема Положення “Про освітній округ”. Зважаючи на дрібноселенність поселенської мережі регіону, сталу демографічну ситуацію населення, норма про те, що опорний заклад (школа) повинен мати не менше 360 учнів, є зовеликою для Чернігівської області. Оптимальним можна вважати варіант, коли кожна з новостворених територіальних громад, які утворюються внаслідок адміністративно-територіальної реформи, буде мати свою опорну школу.

4. Малокомплектність шкіл є однією з ключових проблем освітнього комплексу регіону. У таких школах, як свідчить приклад Корюківського району, фінансові витрати на утримання одного учня у 1,5-2 рази перевищують норми, визначені державою для надання освітніх субвенцій. Отже їхнє скорочення є неминучим. Цей процес уже розпочався, адже з першого вересня держава припинила фінансувати ті школи (крім початкових), у яких налічується менше 25 учнів. Через цю обставину з початку 2016/2017 н. р. у Чернігівській області було закрито близько 60 шкіл.

5. Процес оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області має спиратися на науковий аналіз проблеми й носити комплексний характер. Навіть в умовах дрібноселенності розселення, браку фінансових ресурсів, зміни підходів до організації шкільної освіти в умовах адміністративно-територіальної реформи, можливою є побудова такої мережі загальноосвітніх навчальних закладів Чернігівської області, яка дозволить забезпечити надання якісних освітніх послуг незалежно від місця проживання дітей, зніме соціальну напругу у сільських спільнотах і сприятиме поступовому відродженню сільських територій.

Список використаних джерел

1. Афоніна О.О. Територіальна організація культурно-освітнього комплексу Чернігівської області / О.О. Афоніна // Наукові записки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка. Географічні науки. – Вип. 5. – Суми: ВВП “Мрія”, 2014. – С. 69-74.
2. Барановський М.О. Особливості динаміки мережі освітніх закладів депресивного регіону (на прикладі Чернігівської області) / М. Барановський, О. Рябоконь // Геополитика и геоэкодинамика регионов. – Научн. журнал. – 2014. – Т. 10. – Вип.2. – С. 311-315.
3. Вірченко П.А. Просторова організація системи освіти регіону (на прикладі Харківської області): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / П.А Вірченко. – Харків, 2010. – 22 с.
4. Горожанкіна Н.А. Просторово-часовий аналіз регіональної освітньої системи (на прикладі Дніпропетровської області): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / Н.А. Горожанкіна. – Харків, 2011. – 21 с.
5. Заліський А. Освітній округ – шлях до якісної освіти / А. Заліський // Сіверянський літопис. – 2013. – №1 (109). – С. 125-129.
6. Заячук О.Г. Територіальна організація освітньо-виховного комплексу Чернівецької області: автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / О.Г. Заячук. – Чернівці, 2011. – 23 с.
7. Панкратьєва В.В. Просторово-часовий аналіз системи освіти Луганської області / В.В. Панкратьєва // Часопис соціально-економічної географії: міжрег. збірн. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 15 (2). – С. 156-161.
8. Флінта Н.І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 “Економічна та соціальна географія” / Н.І. Флінта. – Чернівці, 2005. – 20 с.

Список использованных источников

1. Афонина Е.А. Территориальная организация культурно-образовательного комплекса Черниговской области / Е.А. Афонина // Научные записки Сумского государственного

- педагогического университета им. А.С. Макаренко. Географические науки. – Вып. 5. – Сумы: ВВП “Мрия”, 2014. – С. 69-74.
2. Барановский Н. Особенности динамики сети образовательных учреждений депрессивного региона (на примере Черниговской области) / Н. Барановский, О. Рябоконт // Геополитика и геоэкодинамика регионов. – Научн. журнал. – 2014. – Т. 10. – Вып. 2. – С. 311-315.
 3. Вирченко П.А. Пространственная организация системы образования региона (на примере Харьковской области): автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / П.А. Вирченко. – Харьков, 2010. – 22 с.
 4. Горожанкина Н.А. Пространственно-временной анализ региональной образовательной системы (на примере Днепропетровской области): автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / Н.А. Горожанкина. – Харьков, 2011. – 21 с.
 5. Залесский А. Образовательный округ – путь к качественному образованию / А. Залесский // Северянская летопись. – 2013. – № 1(109). – С. 125-129.
 6. Заячук О.Г. Территориальная организация образовательно-воспитательного комплекса Черновицкой области: автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / О.Г. Заячук. – Черновцы, 2011. – 23 с.
 7. Панкратьева В.В. Пространственно-временной анализ системы образования Луганской области / В.В. Панкратьева // Часопис соціально-економічної географії: міжрег. збірн. наук. работ. – Харьков: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Вып. 15 (2). – С. 156-161.
 8. Фланта Н.И. Культурно-образовательный комплекс региона и его территориальная организация (на материалах Тернопольской области): автореф. дис. канд. географ. наук: 11.00.02 “Экономическая и социальная география” / Н.И. Фланта. – Черновцы, 2005. – 20 с.

References

1. Afonina O.O. Territorial organization of cultural and educational complex in Chernihiv region / O.O. Afonina // Naukovi zapysky Sumskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. A.S. Makarenka. Heohrafichni nauky. – Vyp. 5. – Sumy: VVP “Mriia”, 2014. – S. 69-74 (In Ukrainian).
2. Baranovskyi M.O. Dynamics peculiarities of education institutions network of the depressed region (in the example of Chernihiv region) / M. Baranovskyi, O. Riabokon // Heopolytyka y heozkodynamyka rehionov. – Nauchn. zhurnal. – 2014. – T. 10. – Vyp.2. – S. 311-315 (In Ukrainian).
3. Virchenko P.A. Spatial organization of region's education system (in the example of Kharkiv region): avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / P.A. Virchenko. – Kharkiv, 2010. – 22 s (In Ukrainian).
4. Horozhankina N.A. Spatiotemporal analysis of the regional education system (in the example of Dnipropetrovsk region): avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / N.A. Horozhankina. – Kharkiv, 2011. – 21 s (In Ukrainian).
5. Zaliskyi A. Educational district – way to quality education / avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / O.H. Zaiachuk. – Chernivtsi, 2011. – 23 s (In Ukrainian).
6. Zaiachuk O.H. Territorial organization of Educational Complex in Chernivtsi Oblast: avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / O.H. Zaiachuk. – Chernivtsi, 2011. – 23 s (In Ukrainian).
7. Pankratieva V.V. Spatiotemporal analysis of education system of Luhansk region / V.V. Pankratieva // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii: mizhreh. zbirn. nauk. prats. – Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 2013. – Vyp. 15 (2). – S. 156-161 (In Ukrainian).
8. Flinta N.I. Cultural and educational complex of the region and its territorial organization (based on Ternopil region's materials): avtoref. dys. kand. heohr. nauk: 11.00.02 “Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia” / N.I. Flinta. – Chernivtsi, 2005. – 20 s (In Ukrainian).